

21. Nisonyskiy P. Mykola Bazhan: literaturnyi portret. [Mykola Bazhan: literary portrait]. K.: Khud. literatura, 1959. 99 p. [in Ukrainian]
22. Radyn E.P. Futuryzm y bezumye: Paralely tvorchestva y analogyy novoho yazyka kubo-futurystov. [Futurism and Madness: Parallels of Creativity and Analogies of the New Language of Cubo-Futurists]. Predysl. S. Sharhorodskoho. B. m.: Salamandra P. V. V., 2011. 94 p., yll. Faksymylnoe yzdanye. [in Russian]
23. Radlov N.E. O futuryzme. [About futurism]. B. m.: Salamandra P. V. V., 2015. 78 p. [in Russian]
24. Rykkert H. Nauky o pryrode y nauky o kulture. [Natural sciences and cultural sciences]. Per. s nem. Obshch. red. y predysl. A.F. Zotova. M.: Respublyka, 1998. 413 p. [in Russian]
25. Rykkert H. Tsennosty zhyzny y kulturnye tsennosty. [Life values and cultural values]. Lohos. M.: Typ. T-va A. A. Levenson, 1912–1913. Kn. 1–2. P. 1–35. [in Russian]
26. Sivers V.A. Filosofii nauky: navch. posib. [Philosophy of science]. K.: Natsionalna akademiia kerivnykh kadrov kultury i mystetstv, 2017. 144 p. [in Ukrainian]
27. Sulyma M. Rol i mistse futuryzmu v ukrainskii literaturi 20 st. [The role and place of futurism in Ukrainian literature of the 20th century]. Naukovi zapysky. Tom 4. Filolohiia. K.: Natsionalnyi universytet “Kyievo-Mohylianska akademiia”. 1998. P. 106–111. [in Ukrainian]
28. Kholodynska S.M. Mykhailo Semenka: kulturotvorchy poshuky na terenakh ukrainskoho futuryzmu. [Mykhailo Semenka: cultural research in the field of Ukrainian futurism]. M.: PDTU, 2018. 253 p. [in Ukrainian]
29. Tsymbal Ya.V. Tvorchist Maika Johansena v konteksti ukrainskoho avanhardu 20–30-kh rokiv. [Mike Johansen’s work in the context of the Ukrainian avant-garde of the 20s and 30s]. Dys. kand. filol. nauk: 10.01.01; NAN Ukrainy, In-t I-ry im. T. H. Shevchenka. K., 2002. 195 p. [in Ukrainian]
30. Chernysh H. Ukrainskyi futuryzm y poeziia Mykhailia Semenka. [Ukrainian futurism and poetry of Mikhail Semenka]. Avtoref. dys. kand. fylol. nauk. K., 1989. 16 p. [in Russian]
31. Shershenevych V. Futuryzm bez masky. Kompiliatyvnaia yntroduktsyia. [Futurism without a mask. Compilational introduction]. M.: Typ. Akts. O-va pech. y yzdat. dela “Moskovsk. Yzdat.”, 1913. 106 p. [in Russian]

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.6>

СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ КІНО ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Лариса Єник

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології

Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (Суми, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-5160-6529

Даниїл Єник

магістрант

Навчально-наукового інституту культури і мистецтва

Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (Суми, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-2740-6022

Анотація. Автори статті аналізують стан українського кінематографу початку XXI століття з погляду його впливу на формування національної свідомості українського населення. У своєму дослідженні автори використували історичний та культурологічний методи, застосували водночас порівняльний аналіз і узагальнення, проводили опитування й анкетування учасників кінопереглядів. Окремі висновки зроблені під час спеціально організованих обговорень і дискусій. На прикладі залучення студентської молоді до перегляду й обговорення низки сучасних українських фільмів проаналізовано ціннісний, ідеологічний та смисловий вплив сучасного українського кіно на суспільство. Зроблено висновок, що справжній якісний український кінопродукт є конкурентоспроможним в ідеологічному сенсі і впливає на світогляд глядача, сприяє патріотичному вихованню і формуванню національної свідомості.

Ключові слова: українське кіно, студентська молодь, патріотичне виховання, національна свідомість.

MODERN UKRAINIAN CINEMA AS A FACTOR IN THE FORMATION OF NATIONAL CONSCIOUSNESS

Larysa Yepyk

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Fine Arts, Musicology and Cultural Studies
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko (Sumy, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-5160-6529*

Danyil Yepyk

*Master's Degree Student
Educational and Scientific Institute of Culture and Arts
of the Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko (Sumy, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-2740-6022*

Abstract. The authors of the article analyze the state of Ukrainian cinema at the beginning of the XXI century in terms of its influence on the formation of the national consciousness of the Ukrainian population. In their study, the authors used historical and culturological methods, using both comparative analysis and generalization, conducted surveys and questionnaires of participants in film screenings. Some conclusions were made during specially organized discussions and debates. The value, ideological and semantic influence of modern Ukrainian cinema on the society is analyzed on the example of involvement of student youth in viewing and discussion of a number of modern Ukrainian films. It is concluded that a real high-quality Ukrainian film product is competitive in the ideological sense and affects the viewer's worldview, contributing to patriotic education and the formation of national consciousness.

Key words: Ukrainian cinema, student youth, patriotic education, national consciousness.

WSPÓŁCZESNE KINO UKRAIŃSKIE JAKO CZYNNIK KSZTAŁTOWANIA ŚWIADOMOŚCI NARODOWEJ

Larysa Yepyk

*kandydat nauk historycznych, docent,
docent Katedry Sztuk Pięknych, Muzykologii i Kulturoznawstwa
Sumskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego imienia A. S. Makarenki (Sumy, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-5160-6529*

Danyil Yepyk

*magistrant
Dydaktyczno-Naukowego Instytutu Kultury i Sztuki
Sumskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego imienia A. S. Makarenki (Sumy, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-2740-6022*

Adnotacja. Autorzy artykułu analizują stan ukraińskiej kinematografii początku XXI wieku pod względem jej wpływu na kształtowanie świadomości narodowej ludności ukraińskiej. W swoich badaniach autorzy stosowali metody historyczne i kulturoznawcze, stosując jednocześnie analizę porównawczą i uogólnienie, przeprowadzali ankietowania i kwestionariusze uczestników projekcji filmowych. Oddzielne wnioski wyciągane są podczas specjalnie zorganizowanych spotkań i dyskusji. Na przykładzie przyciągnięcia młodzieży studenckiej do oglądania i omawiania wielu współczesnych filmów ukraińskich przeanalizowano wartość, ideologiczny i semantyczny wpływ współczesnego kina ukraińskiego na społeczeństwo. Stwierdzono, że prawdziwa jakość ukraińskiego filmu jest konkurencyjna w sensie ideologicznym i wpływa na światopogląd widza, przyczyniając się do patriotycznego wychowania i kształtowania świadomości narodowej.

Słowa kluczowe: kino ukraińskie, młodzież studencka, wychowanie patriotyczne, świadomość narodowa.

Вступ. Кінематограф на початку XXI ст. залишається одним із впливових чинників виховання, формування суспільної думки й ідеологічного впливу. Кіно впливає на внутрішній світ глядача, пробуджує цілу гаму емоцій, сприяє світоглядним змінам. Що ж до українського кіно, то завдання, що постали перед ним із проголошенням незалежності України, виявилися набагато складнішими і, на нашу думку, стали остаточно зрозумілими лише після Революції гідності та початку російської агресії на Україну. Відсутність якісної української кінопродукції, тотальна захаращення українських каналів російським кіно призвели до розмивання національної ідентичності, формування проросійських політичних поглядів у певній частині українського населення, як наслідок, вплинули на єдність українського суспільства. Мусимо визнати, що світоглядні коливання між «руським миром» і українською патріотичною позицією українська спільнота відчуває і натепер.

Неможливо не погодитись із тим, що в наш час українське кіномистецтво відіграє вагомую роль у формуванні естетичних та духовних цінностей суспільства, збереженні національної самобутності. Багата історія українського народу, мистецтво, українська література, люди й події минулого та сучасності – усе це матеріал для нових кінофільмів. Сучасне українське кіно являє собою неповторне різножанрове мистецьке явище, яке так чи інакше впливає на розвиток особистості та її самосвідомості.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми сучасного українського кіно є темою багатьох наукових досліджень, інтернет-публікацій. Різні за жанром українські фільми анонсовано в публікації Т. Кулик (Kulyk, 2020), М. Кацуба надає аналіз кінематографу з погляду його впливу на політичну свідомість (Katsuba, 2013: 144), Д. Воронік досліджував сучасні тенденції у сформуванні героїчних образів українського кінематографу (Voronik, 2018: 73–76). Проте вплив кінематографу саме на формування національної свідомості в наукових розвідках не висвітлювався.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу сучасного українського кінематографу розкрити його вплив на формування національної самосвідомості українців. Мета дослідження передбачає вирішення таких завдань: аналіз останніх публікацій з досліджуваної теми, узагальнення основних тенденцій у сучасному українському кіно і виявлення чинників, які впливають на формування національної свідомості, оприлюднення результатів проведеного анкетування серед студентської молоді. Під час проведення дослідження ми спиралися на історичний та культурологічний методи, застосовували порівняльний аналіз і узагальнення, опитування й анкетування, що дало можливість проаналізувати ціннісний, ідеологічний та смисловий вплив сучасного українського кіно на українське суспільство з погляду формування національної свідомості.

Результати та їх обговорення. «Не знімати фільми, які б підносили українську національну свідомість, – це все одно, що не давати нашим воякам набої» (Monchuk, 2020). Цей вислів українського режисера Олександра Денисенка актуальний під час аналізу сучасних проблем політичного життя України і сучасного українського кінематографу. Національна свідомість – це усвідомлення державної, політичної, громадської територіальної спільності (соборності), духовної єдності, етнічної й історичної спорідненості, психологічної, культурної самобутності та неповторності (Kresina, 1998: 87). Таке визначення дає широке розуміння поняття, проте воно неповне.

З погляду процесів, що відбуваються в Україні, національна самосвідомість – це процес, який триває, пізнання нацією своєї сутності, соціально-економічних, політичних, історичних особливостей, свого права на рівноправні стосунки з іншими націями та народами, на вільне і самостійне існування (Karlova, 2009: 3–4).

Саме розуміння процесу, що триває, формування національної самосвідомості дає можливість проаналізувати процеси, що впливають на неї. На початку XXI ст. українська спільнота перебуває під колосальним впливом щонайменше двох чинників: по-перше, глобалізаційних процесів, які впливають на всі сфери суспільного життя і культуру також, по-друге, вплив, що триває, російської культури, який дається знаки не тільки в наявності російськомовного середовища, популярності російських масмедіа, а й у просуванні імперської ідеології стосовно історичних та культурних процесів української історії. Глобалізація деякою мірою сприяє проникненню в український соціум культурних і політичних принципів демократичної європейської спільноти, і це не може не бути позитивним процесом, водночас розмиває межі національної ідентифікації.

Що ж до впливу російської культури, то процеси набагато складніші. Російська культура тримається традицій імперської радянської культури, її токсичні впливи розпочинаються як раз із ставлення до поняття «українська національна свідомість». Те, що сприймається європейською спільнотою як право нації на вільний розвиток, російською пропагандою трактується нині, як і за часів радянської влади, як націоналізм, або ж «український націоналізм», із негативними посиленнями, асоціює його суто з ідеологією радикальних партій. Таке ідеологічне навантаження стосовно української національної свідомості має певний відгук серед українського населення, вихованого за часів Української Радянської Соціалістичної Республіки, активно підтримується деякими політичними партіями.

На жаль, такі явища в духовному житті України негативно впливають на процес консолідації населення, створюють вакуум у взаємодії старшого і молодшого поколінь, не сприяють створенню спільної історичної пам'яті. Що ж до національно-патріотичного виховання молодого покоління, то зауважимо, що таке «різночитання» історичних та культурних процесів призводить до нерозуміння закономірностей історичного процесу. В умовах глобалізаційного розуміння людини як громадянина світу і пострадянського згадування про «радянську людину» розмивання української національної самоідентифікації і свідомості призводить до загрози існування незалежної української держави, бо має наслідком відсутність реальної зацікавленості політичним і духовним життям країни, аполітичність, відсутність справжнього дієвого патріотизму.

Тому формування національної свідомості нині залишається пріоритетним завданням не тільки щодо молодого покоління, а й стосовно всього українського суспільства (Natsionalno-patriotychne vykhovannia, 2015).

У розв'язанні цього завдання кінематограф залишається одним із найдієвіших засобів. Причин тут можна виділити кілька:

1. Кіно є частиною життя кожної людини, на відміну, скажімо, від театру, Інтернету.
2. Кіно викликає емоції і бажання ними поділитися, обговорити, обстояти свою думку. Яскравим прикладом цього є «баталії», які відбуваються на форумах кіноманів.
3. Кіно – це завжди головний (другорядний) герой, завдяки якому висловлюються певні ідеї, закладаються і стверджуються життєві принципи, який викликає захват або ненависть, бажання бути або не бути таким, як він.
4. Кіно – це візуальні ефекти, постановочні трюки, драйв, музика, тобто практично паралельна реальність, у яку глядач потрапляє і де перебуває протягом 2–3-х годин, переживає всі події разом із героями фільму.

Кіно – це справді колосальний засіб формування свідомості, який в Україні, на жаль, натепер не використовується повною мірою. Кіно не тільки впливає на почуття, але й виховує їх. Кіно може бути і повинно стати інструментом для консолідації українського суспільства, виховання національно свідомого населення.

Тут постає питання про те, які ж фільми можуть або не можуть сприяти становленню, наприклад, молоді людини як національно свідомого громадянина України?

Для надання відповіді на це питання ми провели попереднє анкетування студентської молоді. Мета полягала в отриманні відповіді на такі питання:

1. Що таке бути національно свідомим громадянином?
2. Що таке патріотизм?
3. Як бути справжнім патріотом сьогодні?
4. Що сприяє вихованню національних почуттів?

В опитуванні взяли участь 100 студентів віком від 17 до 21 року. Більшість із них розуміють національну свідомість як якість, що є любов'ю до вітчизни, знання її історії, бажання працювати і захищати Україну (Уерук, 2020: 459).

Патріотизм розуміється як любов до вітчизни, тобто надається його класичне трактування. Що ж до третього питання, то з урахуванням соціально-економічної ситуації в Україні більшість респондентів вважають за необхідне працювати саме в Україні, розвивати її, брати усвідомлену участь у політичному і культурному житті, незважаючи на всі складнощі і проблеми. Більшість студентів назвали головними чинниками виховання національних почуттів та патріотизму кіно, зауважили, що переглядають його в кінотеатрах і в Інтернеті.

Найбільш цікавим моментом було те, що практично всі опитувані вважали, що обговорення фільму після перегляду є доцільним і необхідним, дозволяє висловити свою думку, поділитися додатковою інформацією.

Наступним етапом нашого експерименту був спільний перегляд кількох стрічок українських режисерів для з'ясування таких питань:

1. Яке враження на вас справляє головний герой (героїня) фільму?
2. Які почуття викликає фільм?
3. Чи відомі були вам події, що розкриті у фільмі, до його перегляду?
4. Яку додаткову інформацію ви захотіли отримати після перегляду фільму?

До списку фільмів до обговорення увійшли «Поводир» (2014 р., реж. О. Санін), «Кіборги. Герої не вмирають» (2017 р., реж. А. Сейтабасев), «Чорний ворон» (2019 р., реж. Т. Ткаченко), «Донбас» (2018 р., реж. С. Лозниця), «Крути» (2019 р., реж. О. Шапарев), «Заборонений» (2019 р., реж. Р. Бровко). Ми свідомо додали до списку картин ті, що показують історію України ХХ ст., і ті, що засновані на реальних подіях російсько-української війни. Проведені анкетування й обговорення фільмів після їх перегляду дозволили нам зробити декілька цікавих висновків.

По-перше, українське кіно викликає справжню зацікавленість у молоді, це приємний факт. По-друге, фільми, у яких висвітлюються події української історії, потребують до або після перегляду додаткового інформування, уточнення подій з погляду реальних фактів, надання додаткової інформації. По-третє, найбільший емоційний відгук мають фільми, які розповідають про події російсько-української війни, це пояснюється досить просто: практично в кожного молодого глядача є знайомі або родичі, які воювали на Донбасі, є, на жаль, навіть загиблі. І ця тема, з урахуванням щоденних новин, викликає справжній сум, сльози, бажання обговорити не тільки фільм, а й питання миру для України, яке є актуальним.

Під час обговорення фільму «Кіборги. Герої не вмирають» студенти наводили приклади своїх родичів, знайомих, які воювали на Донбасі, розповідали про власний внесок у волонтерську справу, говорили про необхідність захищати вітчизну навіть ціною власного життя, висловлювали щире захоплення екранними героями, не відділяли їх від справжніх героїв. Така спорідненість кіно з реальним життям, на наш погляд, сприяє формуванню активної патріотичної позиції в молоді, формуванню громадянської позиції, національної свідомості.

З усіх видів мистецтва саме кіно має унікальне місце в сучасному світі, отже, і в житті людини. Кінематограф – це цілий соціальний інститут, продукт якого впливає на життя суспільства, формує самосвідомість глядача. У свою чергу, глядач та суспільство вимагають від кінематографії нових досягнень: удосконалення технічних прийомів і креативності ідей. Тож, можна сказати, що між суспільством та світом кіно існує постійний зв'язок. І цей зв'язок здатен передавати наші почуття, звичаї і традиції, звички, занурювати людину у світ її ілюзій. Навіть більше, можна сказати, що кіноіндустрія здатна охоплювати майже всі сфери суспільної свідомості.

Звичайно, кіно повинне мати своїх героїв, на прикладах яких ми виховуємо і виховуємось самі. Головний герой повинен бути героєм, викликати щирі емоції. І тут не можемо не звернути увагу на якість сценарію, акторську гру, від яких залежить вплив кінопродукту на глядача. Щирі емоції викликають герої фільму «Крути», після перегляду якого відбулася жвава дискусія, студенти самостійно перечитали цю історичну подію за підручником з історії України, навіть віднайшли цікаві історичні факти щодо подальшої долі учасників цих подій. І такий відгук на фільм – заслуга режисера й акторів, які не зіграли, а прожили свої ролі. Водночас фільм «Заборонений», попри неабиякий задум, не викликав захвату. І причин тут багато: невдала акторська гра, наявність штамтів, недопрацьований сценарій, не розкриті характери головних і другорядних героїв. Наше дослідження вкотре доводить, що на свідомість глядача впливає якісна кінопродукція, яка викликає почуття, отже, зворотний зв'язок.

Висновки. Кіно є і ще довгий час буде залишатися одним із впливових засобів виховання. Українське кіно, відродження якого ми можемо спостерігати на початку ХХІ ст., повинно бути спрямоване не тільки

на самоствердження ідентичного українського медіапродукту, а й нести в собі обов'язково елементи виховного характеру. Виховання національної свідомості, патріотизму неможливо натепер відокремити від впливу українського кіно. Саме воно повинно і вже стає ідеологічною основою для виховання молодого покоління. Українські історичні та героїко-патріотичні фільми стають вагомим аргументом російській пропаганді, стимулом не тільки для вивчення історії України, а й для участі в сучасних політичних процесах, вироблення активної життєвої позиції молодим поколінням, розуміння свого місця і ролі в суспільному і громадському житті, бажання працювати і жити заради вітчизни. Саме ці якості і формують національно свідому людину і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Воронік Д. Конструювання образу героя в українському кіно періоду незалежності. *Мистецтвознавчі записки*. 2018. Вип. 34. С. 71–78.
2. Спик Л. Українське героїчне кіно XXI століття: патріотичний і культурологічний виміри. *Global science and education in the modern realities 2020 : матеріали Конференції*. 2020. Вип. 1. С. 458–460.
3. Карлова В. Національна самосвідомість: сутність, поняття та зміст в контексті сучасних дослідницьких підходів. *Державне управління: теорія і практика* : електронне наукове фахове видання. 2009. № 2. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/zmist.htm> (дата звернення: 11.11.2020).
4. Кацуба М. Художнє кіно як засіб формування масової політичної свідомості. *Політичний менеджмент*. 2013. № № 1–2. С. 136–144.
5. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси (етнополітичний аналіз) : монографія. Київ : Вища школа, 1998. 392 с.
6. Кулик Т. Сучасне українське кіно: інструкція з користування. URL: <https://cutt.ly/ggBswig> (дата звернення: 11.11.2020).
7. Мончук О. Олександр Денисенко: Не знімати фільми, які б підносили українську національну свідомість, – це все одно, що не давати нашим воюючим набої. URL: <https://cutt.ly/tgBsC45> (дата звернення: 11.11.2020).
8. Національно-патріотичне виховання. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://cutt.ly/BgBfP0n> (дата звернення: 11.11.2020).

References:

1. Voronik D. Konstruiuvannia obrazu heroia v ukrainskomu kino periodu nezalezhnosti [Constructing the image of a hero in Ukrainian cinema of the period of independence]. *Mystetstvoznavchi zapysky*. 2018. Vyp. 34. P. 71–78 [in Ukrainian].
2. Yepuk L. Ukrainske heroichne kino XXI stolittia: patriotychnyi i kulturolohichni vymiry [Ukrainian heroic cinema of the XXI century: patriotic and culturological dimensions]. *Materialy konferentsii "Global science and education in the modern realities 2020"*. 2020. Vyp. 1. P. 458–460 [in Ukrainian].
3. Karlova V. Natsionalna samosvidomist: sutnist, poniattia ta zmist v konteksti suchasnykh doslidnytskykh pidkhodiv [National self-consciousness: essence, concept and content in the context of modern research approaches]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka : elektronne naukove fakhove vydannia*. 2009. № 2. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/zmist.htm> (data zvernennia: 11.11.2020) [in Ukrainian].
4. Katsuba M. Khudozhnie kino yak zasib formuvannia masovoi politychnoi svidomosti [Feature film as a means of forming mass political consciousness]. *Politychnyi menedzhment*. 2013. № 1–2. P. 136–144 [in Ukrainian].
5. Kresina I. Ukrainska natsionalna svidomist i suchasni politychni protsesy (etnopolitychnyi analiz) [Ukrainian national consciousness and modern political processes (ethnopolitical analysis)]: monohrafiia. Kyiv: Vyshcha shkola, 1998. 392 p.
6. Kulyk T. Suchasne ukrainske kino: instruktziia z korystuvannia [Contemporary Ukrainian cinema: instructions for use]. URL: <https://cutt.ly/ggBswig> (data zvernennia: 11.11.2020) [in Ukrainian].
7. Monchuk O. Oleksandr Denysenko: Ne zniematy filmy, yaki b pidnosyly ukrainsku natsionalnu svidomist, – tse vse odno, shcho ne davaty nashym voiakam naboї [Oleksandr Denysenko: Not making films that would raise the Ukrainian national consciousness is like not giving our soldiers ammunition]. URL: <https://cutt.ly/tgBsC45> (data zvernennia: 11.11.2020) [in Ukrainian].
8. Natsionalno-patriotychnе vykhovannia. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. URL: <https://cutt.ly/BgBfP0n> (data zvernennia: 11.11.2020) [in Ukrainian].